

Podíváme-li se zcela na západ, můžeme se dohadovat, kde Balkán vlastně končí. Slovinci zcela nepochybně budou protestovat, že již nejsou součástí Balkánu, ale spíše střední Evropy. I tomuto prostoru se čeští botanici věnovali. Eduard Pospíchal byl středoškolský profesor. Během svého působení v Jičíně napsal Květeny poříčí Cidliny a Mrliny, což byla jedna z prvních lokálních a kvalitních květen v Čechách. Pak odešel (v Rakousko-Uhersku to bylo běžné) do Terstu, kde se stal gymnaziálním profesorem. A jako výsledek zájmu o botaniku napsal o květeně Istriie – Flora der österreichischen Küstenlandes (1897–99). Území bylo tehdy daleko méně prozkoumané než střední Evropa, a proto i v tomto díle byla nově popsána řada druhů.

Tím končí výčet základních Květen jednotlivých území. Ale nebyla to jediná práce, kterou čeští botanici věnovali Balkánu.

Jan Štěpánek

Karel B. Presl: od květeny Sicílie po tropické kapradiny

Karel Bořivoj Presl (17. února 1794 – 2. října 1852) je v našem kulturním a historickém povědomí tím méně známým z obou bratrů Preslů. Na rozdíl od Jana Svatopluka Presla se věnoval především odborné botanické práci. Třebaže šíře jeho aktivit a úkolů, kterými byl pověřován na obou působištích – jak v Českém vlasteneckém muzeu, tak na pražské univerzitě, byly rozmanitější a zahrnovaly v dnešním pojetí přírodní vědy a medicínu, nepominutelně se zapsal do historie věd především jako botanik.

Ve větší míře se sběratelskou činností zabýval jen během svých studií. Spolu s bratrem Janem sepsali a v r. 1819 tiskem vydali *Flora Čechica* – první kritickou květenou Čech. Kritickou nikoli snad tím, že by byla bezchybná nebo zcela úplná, ale v tom, že ji doprovodili srovnávacím herbářem. Tento, dnes bychom řekli soubor dokladových položek, je uložen v pražských univerzitních herbářových sbírkách. Materiál nasbírali Preslové v Čechách, nejčastěji v pražském okolí, a původně obsahoval pravděpodobně všechny taxony v jejich Květeně pojednané. I téměř po 200 letech můžeme tedy obvykle snadno ověřit, co Preslové pod daným jménem měli na mysli.

Pro poznání evropské flóry byla významnější Karlova prázdninová cesta na Sicílii v r. 1817. Mnohaměsíční pobyt využil především ke zkoumání tamní květeny a sběru rostlin. Byl však všestranným pozorovatelem, jak vypovídá rozsáhlý cestopis zpracovaný formou německy psaných dopisů bratrovi Janovi a vydaný před několika lety univerzitou v Palermu. Botanická zjištění publikoval v několika pracích, souhrnně pak v nedokončené

Češi zde měli a mají poněkud prominentní postavení, jak kvůli historii poznávání balkánské flóry, tak pro silné historické vztahy. Rozhodně se nenajde moc příkladů spolupráce např. mezi Bulhary a Srby. Sám jsem byl překvapen, když jsem v herbáři Botanického ústavu v Sofii nalezl množství herbářových dokladů směnných s českými botaniky, ale neviděl jsem nic z Rumunska. K botanikům, kteří na Balkáně zanechali hlubokou stopu, patří nepochybně František A. Novák. Ten se nesoustředil na určité území, ale na specifický geologický substrát – hadec. Publikoval práce, které se staly základem pro studium hadcových květen. V jeho herbáři uloženo na PřF UK v Praze se najde také mnoho materiálu z nehadcových podkladů. Další pracovníci se podíleli a podílejí na zpracování jednotlivých rodů, jedním z nich byl i Miloš Deyl, monograf pěchav (*Sesleria*).

I v současnosti je botanických výprav hodně, ale ve srovnání s minulostí chybí větší systematická činnost. Bohužel tyto aktivity nejsou již pokládány za plnohodnotnou vědu a získat víceletou podporu není snadné.

Balkán nenavštěvovali jen botanici, jezdili tam a jezdí pěstitelé rostlin. Asi nejznámějším dovezeným exemplářem je od r. 1928 na průhonickém alpinu pěstovaná borovice Heldreichova (*Pinus heldreichii* 'Schmidtii'), která byla nalezena v Srbsku. Daný kultivar je pro svůj pomalý růst mezi alpínáři velmi populární. A množství exponátů soustředěné v soukromých zahradách je nepochybně vysoké, ale je také nepodchycené.

Snad se mi podařilo ukázat, že stopy českých botaniků zanechané na Balkáně nelze přehlédnout. A musíme jen doufat, že do budoucna tyto stopy nezmizí a spíše se rozmnoží.

Gussone), jako profesor pražské univerzity a kustod muzea pak měl možnost sám nebo pod záštitou Kašpara hraběte Sternberga získávat další kontakty, duplikáty významných herbářových sběrů apod.

Na prvním místě bychom si měli připomenout jeho lví podíl na zpracování jedné z nejceněnějších kolekcí rostlin Nového světa, která se kdy ocitla v českých herbářích. Záhy po zakoupení sbírky Tadeáše Haenkeho (viz článek na str. LXXVI) byl právě Karel Bořivoj Presl pověřen determinací položek a přípravou zveřejnění výsledků. Těch několik svazků díla *Reliquiae Haenkeanae* (1825–35), v němž Presl spolu s dalšími botaniky zpracovali část Haenkeho sběrů, patří ke zlatému fondu světové botanické literatury. Komu z nás se poštěstí, aby jeho dílo bylo vydáváno jako faksimile? A dodejme, že takové potvrzení výjimečnosti, kvality a vzácnosti dosáhl Presl nejen opakovaně v případě *Reliquiae Haenkeanae*, ale také u *Flora Sicula*, která vyšla rovněž nedávno jako reprint původního vydání.

Zřejmě nejvýznamněji a na velmi dlouhou dobu ovlivnil Karel B. Presl studium kapradinostů (viz obr. na str. LXXXVI). Jako první se soustavně a dlouhodobě věnoval anatomickým znakům a na jejich podkladě zcela přestavěl systematiku této skupiny nekvetoucích rostlin. Jeho výsledky publikované v několika monografiích v letech 1822–49 bez velkých změn přejalo několik následujících generací botaniků. Teprve v posledních desetiletích se nahromadil, především v souvislosti s rozvojem možností využití molekulárních znaků, větší počet korekcí, které postupně systematiku kapradin vzdalují od podoby, jež jí na více než 100 let vtiskl K. B. Presl.

Jméno Karla Bořivoje Presla nalezneme bezpočtykrát zmíněné coby autora jmen rostlin z různých koutů světa. Porovnáváme-li množství taxonů popsaných českými autory, byl a stále zůstává, např. z hlediska flóry tropů, jistě autorem nejpilnějším. Většina z nás by byla spokojena se zlomkem toho, co K. B. Presl za svůj nepřilíš dlouhý život vykonal. A to chodil pěšky, neměl kolem sebe displeje, mobily, elektrina byla jen silozpytnou kuriozitou... Anebo byl tak výkonný a úspěšný právě proto.

1 Karel Bořivoj Presl. Reprodukce z publikace Vývoj české přírodovědy (L. Viniklár 1931)

Květeně Sicílie (*Flora Sicula*, 1826), která je až dosud důležitým zdrojem poznatků o diverzitě flóry Středozeří.

Později se již Karel B. Presl neúčastnil žádné významné expediční činnosti a sám rostliny příliš nesbíral, o to více se ale věnoval zpracování sběrů jiných botaniků, monografiím a přípravě publikací. Materiál ke studiu získával nejen využíváním sbírek, které mu byly na univerzitě i v muzeu dostupné, ale i díky stykům s mnohými evropskými botaniky. Již během cesty na Sicílii se seznámil s předními jihoitalskými botaniky (Michele Tenore a Giovanni